

«простою», невченістю, підпільним життям. Консервативні церкви, основу яких завжди становили потомствені віруючі, сьогодні переживають сильнішу кризу, симптоми якої - зростаючий розрив між поколіннями, відтік молоді, стрімке старіння традиційних церков. Молодь, яка орієнтується на майбутнє, не знайшла собі місця у церкві, що живе одним минулим. Фатальні наслідки конфлікту батьків та дітей позначаються найтрагічнішим чином.

У пошуках відповіді на питання, яким буде майбутнє євангельського руху в Україні, слід звернути увагу на демографічну картину життя громад – відсоткове співвідношення молоді та літніх, освічених й робітничо-селянської маси, активних учасників церковному житті і номінальних парафіян. Спостереження навіюють тривогу. Нові покоління віруючих не влаштовує ідеалізація советських часів історії євангельської церкви.

Яким може бути євангельський християнство в постсоветському цивілізаційному просторі, якщо «зняття історії» відбудеться і проект майбутнього буде прийнятим?

Висновки нашого аналітичного дослідження дозволяють окреслити парадигму розвитку українського євангельського протестантизму. У просторі церковного життя може виникнути цілком нова, альтернативна соціокультурна реальність. Євангельська церква повинна завжди залишатись опозиційною часові, але не в ролі субкультури. Виклик майбутнього у тому, щоб зробити актуальним і багатовимірним одномірне і субкультурне християнство, повернути Євангеліє в епіцентр громадського життя і голосно прочитати у ньому відповіді на запити сучасників. Євангельське християнство може бути новим духовним синтезом східного і західного християнства, привносячи багаті традиції у життя мирян, зробивши духовний досвід історичного шляху церкви надбанням кожного парафіянина, а не тільки власністю кліриків. Євангельська віра звертається до особистості, відкриває можливість безпосереднього духовного досвіду, робить молитву і Писання надбанням кожного. Євангельські церкви пережили дві імперії – російську і советську. Вони не знали цезаропапізму, і нові спокуси влади й багатства не повинні їх подолати. Дешева, бідна, народна церква – це почесна назва, якою варто дорожити, не закриваючи при цьому двері церкви для освічених й багатих, процвітаючих і знатних. Церкви як інститути відходять у минуле, перетворюючись на об'єкти історичних досліджень, експонати архівів і музеїв. Євангельські церкви завжди спиралися не так на традицію, скільки на нове одкровення Слова. Сьогодні, коли віру не успадковують, а вибирають, причому вимогливо, і навіть прискіпливо, зберегти чуйність до нового Слова і передати його всім; надихнути традиційні церкви, оновитися у своєму духовному житті і служінні – це може вважатися особливим покликанням євангельських церков стосовно пострелігійного світу і кафолічної християнської спільноти.

РЕЛІГІЙНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ УММИ У СВІТЛІ СЬОГОДЕННЯ

Сучасна Україна належить до групи європейських країн, які мають власне корінне мусульманське населення. Іслам на теренах України нараховує більш ніж тисячолітню історію. Але протягом довгого часу ця релігія існувала на нелегальному становищі, що призвело до її занепаду. Нині мусульманська спільнота в Україні активно розвивається, але існує низка проблем на шляху відродження ісламу в релігійному просторі України.

Єдиної організаційної структури ця конфесія немає. Іслам не має чіткої ієрархії, подібної до християнських церков. Але, не зважаючи на порівняно короткий період розвитку, іслам в Україні постав як розмаїття організаційних форм. Нині в Україні офіційно діють три зареєстровані центри: Духовне Управління мусульман України (ДУМУ), Духовне Управління мусульман Криму (ДУМК), Духовний Центр мусульман України (ДЦМУ). В грудні 2006 року було прийняте рішення про створення Управління незалежних мусульманських общин України – Київського муфтіату. Відтак можна стверджувати, що Київський муфтіат став четвертою, офіційно зареєстрованою централізованою мусульманською структурною одиницею України поряд з іншими духовними осередками.

Проте поява ще одного духовного осередку, на наш погляд, не вирішить проблем мусульман України. Справа в тому, що узгодженості між ними не існує, а це означає, що всі духовні управління мають власний вектор діяльності на теренах релігійного простору України.

Мусульманські громади діють, як правило, у межах чинного законодавства, визнають українську державність, не допускають проявів крайнього релігійного фанатизму та екстремізму. Водночас наявність в Україні кількох незалежних один від одного мусульманських центрів зумовлює суттєві суперечності між ними, зокрема боротьбу за лідерство у мусульманському середовищі, монопольний вплив на віруючих, одноосібне представництво мусульман як в Україні, так і поза її межами. Кожен духовний осередок намагається здобути першість різними шляхами: залучення до політики, будівля мечетей, надання спонсорської допомоги, нарешті відкрите невизнання один одного тощо.

Процес утворення самостійних духовних управлінь у деяких регіонах України набув тенденції розмежування мусульманських громад і об'єднань за національною ознакою. Проте керівники мусульманських громад не відкидають можливості спільного й узгодженого вирішення своїх проблем. А взагалі взаємини між мусульманами та представниками інших релігій цілком коректні.¹⁷²

* Хазир-Огли Т.В – молодший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

¹⁷² Кубеліус О.А. Північний Кавказ - Україна: ісламський фактору подоланні кризових явищ. - http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr0&issue=2000_3-4

Проте жодне з духовних управлінь не намагається визнати, що головна мета їх діяльності - не боротьба за пріоритет в духовній сфері, а відродження релігії, духовності, культури, традицій ісламу; забезпечення та задоволення релігійних потреб віруючих відповідно до ісламського віровчення.

До кола перешкод на шляху становлення ісламу на теренах України входять: забезпеченням мусульманських громад культовими спорудами; висококваліфікованими кадрами священнослужителів; питання мови під час мусульманської проповіді; проблема матеріальної підтримки іноземними фондами; освіти, політизації ісламу тощо.

Нині гостро стоїть питання релігійних переконань (акида) сучасних мусульман. Вони не завжди відповідають ісламським нормам, більшість мусульман не мають широких знань про свою релігію. Коран сприймається ними як Священне Писання, але читають його арабською мовою далеко не всі (при цьому слабо розуміючи зміст аятів). За результатами соціологічного дослідження, яке було проведено Українським центром ісламознавства на чолі з М.І. Кирюшко, лише 21,56 % мусульман розуміють хутбу (службу в мечеті) арабською мовою, інші 73,68 % - не розуміють взагалі або розуміють частково.¹⁷³

В контексті дотримання норм Шаріату (ібадату) мусульман України можна умовно поділити на декілька категорій:

1) які дотримуються ібадату повністю (наскільки це взагалі можливо в умовах світської постатеїстичної держави).

2) які дотримуються ібадату частково – наприклад, моляться тільки по п'ятницях у мечеті або дотримуються посту тільки в останні 3-10 днів Рамадану;

3) тих, які виконують окремі елементи ібадату лише декілька разів на рік;

4) які не дотримуються основних форм ібадату, але виконують окремі приписання Сунни, сприймаючи це як обов'язкові національні традиції: влаштовуючи збори із читанням Корану (запрошуючи читця) з роздачею садака (милостині) або вимовляючи формули прославлення Аллаха;¹⁷⁴

5) тих, хто заперечує ібадат, але змушених дотримувати певних звичаїв у силу їхньої суспільної значимості (наприклад, влаштовують одруження за Шаріатом (ніках), обрізання хлопчиків (суннат) або поховання покійного, відповідно до мусульманського ритуалу (джаназа));

6) дотримання ібадату поряд з нормами адату (звичаї та місцеві традиції).¹⁷⁵ В середовищі мусульман України спостерігається вплив національних традицій (арабських, волзьких татар, кримських татар, азербайджанських тощо). Можливо саме через це й відбуваються конфлікти між духовними управліннями та релігійними організаціями.

Під час виконання ібадату мусульмани зустрічаються із певними проблемами:

¹⁷³ Кирюшко Н.И. Мусульмане в украинском обществе: социологическое исследование.- К., 2005.- С.15.

¹⁷⁴ Хайретдинов Дамир. Проблемы мусульманской семьи в России // ISLAM.RU

¹⁷⁵ Али-заде Айдын Ариф оглы. Исламский энциклопедический словарь.- М., 2007.- С.24.

По-перше, важко, а практично не можливо робити молитву (салат) на роботі на державних підприємствах (а також і на багатьох приватних підприємствах), не говорячи вже про армію, міліцію тощо.

По-друге, п'ятниця є робочим днем в Україні, і зробити п'ятничну молитву (джума) працюючому мусульманинові дуже складно. Також святкові дні часто випадають на робочі дні, тому ускладнюється відвідання мечеті. Мусульманам Криму в даному випадку простіше, за рішенням Верховної Ради Криму від 26 березня 1993 року "Про встановлення святкових днів для громадян Республіки Крим, що сповідують іслам" і статтею 73 Кодексу Законів про працю України, перший і останній дні свята Ід аль-Фітр (Ураза-Байрам) є неробочими днями для мешканців Криму мусульманського віросповідання.

По-третє, на більшій частині території України слабо, точніше майже не розвинена халяль-промисловість, тому віруючі не можуть купити продукції, яка б відповідала нормам Шаріату. В Росії, наприклад, Комісія з міжнародних та міжконфесійних відносин Мосміськдуми підтримала ініціативу щодо відкриття в Москві та області магазинів халяльної продукції. А Рада муфтіїв розробила стандарт і порядок контролю над виробництвом та торгівлею продуктами, дозволеними до вживання в їжу мусульманам, також створено Центр стандартизації й сертифікації халяль.¹⁷⁶

По-четверте, у містах, де проживають мусульмани, недостатньо мечетей та релігійних центрів, або ж вони зовсім відсутні. До 90-х років м. ст. їх збереглося 68 і тільки 2 мечеті – у Бахчисарай та Євпаторії – перебували у задовільному стані.¹⁷⁷ Нині мусульмани Криму вже протягом багатьох років не можуть одержати ділянку під будівництво соборної мечеті у Сімферополі. Молебні у мусульманські свята проводяться в залі Будинку профспілок. Але міськрада Сімферополя під час сесії (1 листопада 2007 року) вкотре не вирішила питання земельної ділянки під соборну мечеть.¹⁷⁸ На нашу думку, неузгодженість дій депутатів міськради Сімферополя веде до загострення міжконфесійної ситуації в АРК. Голова Меджлісу Мустафа Джемільов зазначає, що це "прояви шовінізму", а серед мусульман Криму присутні настрої до захоплення землі силоміць.

Взагалі кількість мечетей в Україні незначна, якщо враховувати, що мусульмани України об'єднані на початок 2008 року в 1125 зафіксованих релігійних громад у різних областях країни.¹⁷⁹

Нині мусульманам України у спорудженні нових культових будівель допомагають Туреччина, Саудівська Аравія та Кувейт. У 2007 році Туреччина виділила майже 3 млн. доларів на відновлення мусульманських святинь Криму.

¹⁷⁶ Новости – 07.09.2007 // IslamOnline

¹⁷⁷ Маломуж М.Г. Про Діяльність в Україні мусульманських релігійних організацій // Буття ісламу в Україні та світі: історія і сьогодення – Українське релігієзнавство.- 2004.- № 3-4.- С. 109.

¹⁷⁸ Волченко Петр Участок под соборную мечеть приглянулся "кому-то из крутых"? // События.- 2007.- №42.- С.5.

¹⁷⁹ Релігійна панорама.- 2008.- №2.

Річ в тому, що внутрішніх ресурсів для задовільного розв'язання проблеми не вистачає. Ось і доводиться звертатися за допомогою до братів по вірі за кордоном.

До цього часу невідпрацьований Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 279 (279/2002) “Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій”. Гостро стоїть питання ремонтно-реставраційних робіт на об'єктах, які вшановуються віруючими. Крім того, мусульманським організаціям не повернуто значну частину культових споруд, зокрема у Феодосії, Ялті, Сімферополі, Бахчисараї. Мотивується це неможливістю або дороговизною відселення звідти мешканців розташованих там гуртожитків та квартир.¹⁸⁰ Але в деяких випадках відбуваються звичайні порушення законодавства, зокрема невіршення питання передачі мусульманській громаді мечеті Хан-Джамі. Територія цього комплексу знаходиться у використанні військової частини, яка здає її в оренду суб'єктам комерційної діяльності.¹⁸¹ Повільно вирішуються питання ремонтно-реставраційних робіт на об'єктах, які вшановуються віруючими.

Проте можна констатувати, що процес росту мечетей у Криму розвивається набагато динамічніше, ніж, наприклад, у Татарстані, де в розпорядженні мусульманських громад перебуває приблизно 400 мечетей. Тобто, там приблизно на 5 тис. осіб припадає одна мечеть. Але, порівнюючи насиченість мечетями Криму із Туреччиною, Е.С. Муратова відзначає, що в Туреччині забезпеченість віруючих мечетями є вдвічі вищою, оскільки на 900 осіб в Туреччині припадає одна мечеть.¹⁸²

Крім того, мусульмани України майже не мають своїх окремих цвинтарів або ж наявні використовуються не за призначенням. Наприклад, ситуація зі старовинним мусульманським кладовищем Азізлер у Бахчисараї. На його території довгий час розташовувався речовий ринок. Лише після кількарічної боротьби кримські татари змогли отримати та відновити свою святиню.

По-п'яте, у школах іслам практично не викладається. Лише у 14-ти кримськотатарських школах є спецкурс “Етика ісламу”. Водночас християнська етика викладається у кількох тисячах школах України.

По-шосте, нерівноправне залучення урядовими структурами представників православного і мусульманського духовенства до офіційних заходів з наданням явного пріоритету першим. Пропаганда православ'я стала нормою для української влади останнім часом. Це відбувається на телебаченні,

¹⁸⁰ Кирюшко М.І., Бойцова О.С. Іслам в Криму: релігійно-національна самоідентифікація кримськотатарського народу.- К., 2005.- С.202.

¹⁸¹ Прокуратура Криму: влада в Криму створює ґрунт для конфліктів, відмовляючись вирішувати земельні проблеми релігійних спільнот// <http://www.qha.com.ua/qhaber.asp?akategori=&kategori=101&haberino=3852&dil=4>

¹⁸² Муратова Э.С. Политологический анализ процесса возрождения ислама в Крыму.- Дис.канд.полит.н.- Симферополь, 2004.- С.199.

радіо та в пресі – починаючи з освячень державних установ і закінчуючи урочистостями з нагоди інавгурації Президента України.

Крім перерахованих вище проблем, існують до того ж ще й досить специфічні питання, характерні для будь-якої немусульманської країни, у тому числі – України. Зокрема, це - відсутність спеціалізованих роздільних (для чоловіків і жінок) лікарень, санаторіїв, шкіл тощо. Але в цьому є й деякі позитивні зрушення. Так, Укрзалізниця, з метою створення більш зручних умов проїзду, пропонує білети в чоловічі та жіночі купе, що стало в нагоді мусульманам України.¹⁸³ В Росії, наприклад, вже функціонують мусульманські лікарні, де мусульман обслуговують за нормами Шаріату. В Європі лікарні, де мусульмани обслуговувались би за нормами Шаріату, майже відсутні. Але існують лікарні, де намагаються задовольнити проблеми релігійних меншин Європи. Наприклад, в двох лікарнях Ланкширу (північ Великобританії) всім мусульманкам пропонуються лікарняні халати у вигляді довгого плаття й хіджабу. Бажаючі можуть додати нікаби (вуаль, що закриває обличчя) з вирізом для очей. Цей халат дозволить пацієнткам не лише дотримуватись лікарняної гігієни, а й правил мусульманського благочестя.¹⁸⁴

Поява медичних центрів, звісно, сприяє дотриманню коранічних засад, але не вирішує проблеми. Тому фатва “Про лікування жінок лікарями-чоловіками”, є важливою для мусульман світу. Згідно неї, основним принципом лікування жінок лікарями-чоловіками є те, що, якщо є лікар-жінка, то саме вона зобов'язана оглянути пацієнтку. Але якщо такої можливості немає, то пацієнтку може оглянути лікар-жінка немусульманка, а якщо її немає, то огляд може робити лікар-чоловік – мусульманин. У крайньому випадку огляд можна довірити лікареві-чоловіку немусульманинові. Але тіло пацієнтки чоловік має право оглядати лише в межах необхідних для діагностування і лікування, відводячи за можливістю погляд від тіла пацієнтки. Огляд пацієнтки необхідно проводити в присутності її близького родича чи чоловіка або ж іншої жінки, яка заслуговує на довіру.¹⁸⁵

Одним з гострих питань для віруючих мешканців немусульманських країн є носіння хіджабу. Наприклад, мусульманки Європи вже протягом 10 років відстоюють в судах своє право на носіння хіджабу в державних установах, намагаються створювати жіночі осередки.¹⁸⁶ Але в Україні дане питання так гостро не стоїть. Можливо, що це обумовлене тим, що більшість мусульманок не працює, а то й особливостями етнічного ісламу (у волзьких татар покриття голови не є обов'язковим). Але питання оформлення документів, де б мусульманки були з покритою головою, в Україні також не вирішене. До речі, в Україні не існує жодного спеціалізованого магазину де б можна було придбати традиційний жіночий мусульманський одяг. Стосовно жіночих об'єднань

¹⁸³ Послуги у поїздах України // <http://www.uz.gov.ua/?m=services.transppl.servpass&lng=uk>

¹⁸⁴ Новости – 06.09.2006// IslamOnline

¹⁸⁵ Постановления и рекомендации Совета исламской академии правоуедения (фикха) – фетвы / Пер. с араб. М.Ф. Муртазина.- М., 2003.- С.182.

¹⁸⁶ Новости – 18.08.2006 // IslamOnline

мусульманок, то в Україні вони існують і є активними осередками. Мусульманки України представлені також в Європейському форумі мусульманських жінок (EFOMW).

Мусульманські організації, як і переважна більшість конфесій України, мають серйозні проблеми із висококваліфікованими кадрами священнослужителів. Наприклад, нині серед релігійних навчальних закладів існує така пропорція: ДУМК – 5 духовних навчальних закладів в них слухачів – 217, 69 недільних шкіл; ДУМУ – 38 недільних шкіл, ісламський університет – 1, в ньому слухачів 79; Незалежні релігійні організації мусульман (НРОМ) – один ДНЗ із 24 слухачами і 5 недільних шкіл; Незалежний духовний центр мусульман України – один духовний навчальний заклад, кількість слухачів – 6, недільних шкіл – 10.¹⁸⁷ Враховуючи ці показники, можна зазначити, що така кількість слухачів релігійних закладів є мізерною для нинішніх потреб України й, до того ж, гальмує відродження інституцій ісламу.

У мусульман України ззагалі відсутня цілісна система ісламської освіти. Аналізуючи наявні мусульманські навчальні заклади, можна зазначити, що традицій в галузі освіти українська умма не набула. Через відсутність власних навчальних програм, більшість закладів працює за навчальними програмами, які відповідають стандартам освіти мусульманських країн. У Криму в галузі вищої освіти домінують турецькі організації – Управління релігійними справами (Diyanet İşleri Başkanlığı – Діанет), Фонд Азіза Махмуда Хюдаї та релігійна громада (джемаат) Сулейманія. Діанет також активно діє на рівні початкової освіти. У Києві ісламську освіту на підвищеному рівні надає ДУМУ. У Донецькому регіоні ініціатива в галузі вищої освіти перейшла під турецький контроль, після того як у 1999-2002рр. належала АРРАІДУ. Остання є спонсором початкової освіти у Криму та Києві.

Більшість навчальних закладів дає низький рівень релігійної освіти (наявні на сьогодні медресе не володіють, як правило, державними ліцензіями, а їх дипломи не визнаються як міжнародними мусульманськими навчальними закладами, так і Україною). Окрім того, у більшості навчальних закладів відсутні кваліфіковані викладачі – частково їх запрошують із закордону. Отже, випускники медресе, як правило, мають не дуже високий рівень освіти. В більшості випадків їх релігійні погляди, сформовані під впливом країни навчання (Туреччини, Саудівської Аравії, Лівії тощо) на українському тлі не завжди є адекватними.

У результаті кожен духовний центр ісламу – кримський Муфтіят, ДУМУ, Київський муфтіят, донецький Духовний центр мусульман України – намагаються розвивати власну модель ісламської освіти.¹⁸⁸ Оскільки Міжобласна асоціація громадських організацій АРРАІД з юридичної точки зору не є релігійною організацією, вона співпрацює з окремими мусульманськими

громадами. Займається благодійництвом та намагається налагодити співпрацю з найбільшими мусульманськими організаціями.

Мовна політика різних шкіл супроводжується лінгвістичними вподобаннями різних аудиторій та відповідних політичних еліт. Успіх деяких арабських освітніх ініціатив значною мірою пояснюється відсутністю в них політичної чутливості до мови навчання та проповіді. Розширення функціонування кримськотатарської мови в публічній сфері є одним з основних пунктів програм національного відродження, яку провадить Меджліс. Він, судячи з цього, розглядає релігійну службу (п'ятничну проповідь) та освіту як інструмент мовної політики, що фактично виключає з їх потенційної аудиторії переважно російськомовну більшість, насамперед молодь. Турецький мовний вплив, одним із каналів якого постає релігійна освіта, є предметом гострої дискусії – дехто ставить до нього толерантно, інші – негативно. Аудиторія мусульманських проповідників та викладачів обмежена переважно тими, хто розуміє турецьку або арабську мову.

Аналізуючи навчальні програми мусульманських освітніх закладів, можна зазначити, що моделлю більшості кримських медресе є турецькі ліцеї Імам-Хатип (Imam-Hatip Lisesi).¹⁸⁹ Концепція середньої освіти ДУМУ - як для дорослих, так і для дітей - розроблена за моделлю системи шаріатської середньої школи (tanawiyah şar'iyah), поширеної в арабських країнах.

Кримськотатарське керівництво усвідомлює, що багато проблем у сфері релігії, з якими вони стикаються, спричинено відсутністю національних релігійних авторитетів і вважає, що можливим виходом із ситуації може стати розвиток власної національної системи релігійної освіти шляхом поступового засвоєння турецького досвіду і знань. Але спроба створення за моделлю турецьких вищих навчальних закладів – факультетів богослов'я (İlahiyat) на базі Індустріально-педагогічного інституту м. Сімферополя виявилася невдалою. Представник Меджлісу в кримському муфтіяті Арсен Альчіков вважає, що кінцевою метою системи ісламської освіти має стати можливість навчати сучасного імама, який має бути все в одному – і політик, і історик, а також “знати про національний рух”, бути не менш освіченим, ніж служителі інших конфесій, особливо православні священники.¹⁹⁰

У Сімферополі за сприяння Міжобласної Асоціації громадських організацій АРРАІД відкрито Кримську вищу школу хафізів, де відбувається професійна підготовка читців Священного Корану. Ця школа є єдиним в Україні ісламським навчальним закладом подібного профілю. Нинішні випускники першого випуску школи брали участь в міжнародних конкурсах читців Корану. На наш погляд, можна сподіватись, що з появою школи хафізів в Україні з'явиться основа для розвитку ісламської освіти, що сприятиме залученню мусульман України до світової умми. Втім, це лише початок великої роботи.

¹⁸⁷ Статистичний звіт Держкомнацрелігій України. Форма 1.- К., 2007.

¹⁸⁸ Богомолів О.В. Данилов С.І., Семиволос І.М. Ісламські інститути // Ісламська ідентичність в Україні.- К., 2005.- С. 43.

¹⁸⁹ Богомолів О.В. Данилов С.І., Семиволос І.М. Ісламські інститути.- С. 45.

¹⁹⁰ Там само.- С. 51.

Порівнюючи забезпеченість кадрами духовенства, то в Туреччині вона є у 10 разів кращою, ніж в Україні. У Татарстані на 400 осіб – одна людина із ісламською освітою. З метою покращення кадрової ситуації протягом останніх п'яти-шести років українські студенти направляються на релігійне навчання за кордон – переважно до Туреччини, а також до Лівану (Університет Джинан, відділення ісламських студій) та Саудівську Аравію (Університет Медіни).

Забезпечення релігійною літературою мусульман України здійснюється в основному із тих же Туреччини, Саудівської Аравії та Кувейту. Проте можна зазначити активну видавничу діяльність видавництва “Аль-Іршад” Духовного Управління мусульман України. Лише за 2007 рік ним видано значну кількість мусульманської літератури, серія книжок: “Нашадки Пророка”, “Будьте обережними!”, “З історії наших пращурів”, “Іслам для всіх” тощо. Більшість книжок упорядкована відділом досліджень і перекладів Ісламського університету м. Києва при ДУМУ.

“Більшість сільських імамів є самоуками і недостатньо освіченими. Звідси - неочікувані порушення, відхилення від законів Шаріату,” – зазначає член Меджлису Джеведет Куртумеров.¹⁹¹ Помітна диспропорція серед імамів спостерігається у віковій структурі. За даними ДУМК, близько 75 % імамів – це люди у віці 50-60 років і старші. Саме вони здебільшого не мають релігійної освіти.¹⁹² Посади імамів обіймають представники двох вікових груп – осіб до 25 років та літніх людей.¹⁹³ Ці дві категорії представляють два різні світогляди і розуміння своєї ролі у суспільному житті, що іноді створює напруження у відносинах між ними.

Низький рівень релігійної обізнаності веде до сприйняття мусульманами України ідей ваххабітів, хабашитів, партії Хізб-ут-Тахрір та інших, які останнім часом активізували свою діяльність в Криму. Їх поява, на нашу думку, загрожує самобутньому ісламу кримських татар і веде до розколу серед мусульман Криму. “Це загрожує етнічно-релігійній ідентичності кримськотатарського народу. Хабашитська течія, у багатьох ісламських країнах заборонена. Хоча хабашизм – це школа нефундаменталістської традиції, але все ж його поширення в Криму – турбує. А це тому, що для кримського ісламу будь-який вплив ззовні – це загроза знищенням релігійної ідентичності кримських татар”, – переконаний Ленур Юнусов.¹⁹⁴ Голова Духовного Управління мусульман Криму Хаджі Еміралі Аблаєв відзначає, наплив на півострів емісарів з інших країн і водночас лібералізм українського законодавства: “На сьогодні хабашизм, ваххабізм, хізб-ут-тахрізм, інші течії дуже активно розвиваються у Криму. Ми живемо в демократичній державі, але сьогоднішній закон “Про свободу совісті і

¹⁹¹ Кирюшко М.І., Бойцова О.Є. Іслам в Криму: релігійно-національна самоідентифікація кримськотатарського народу.- С.211.

¹⁹² Там само.

¹⁹³ Богомолов О.В. Данилов С.І., Семиволос І.М. Ісламські інститути.- С. 51.

¹⁹⁴ В Криму назріває розкол серед мусульман //http:// www.risu.org.ua

релігійні організації» в Україні не працює. Його треба повністю переглянути. Інакше ніхто і ніщо не зможе захистити релігійну єдність кримськотатарського народу в Криму від цих сект”.¹⁹⁵ На нашу думку, мусульманські об'єднання повинні зосередити увагу на піднятті рівня освіти мусульман України, що стане міцною перепорою на шляху розповсюдження різноманітних фундаменталістських та ісламських рухів.

В Україні, на відміну від інших країн (Росії, країн ЄС), відсутні можливості користуватися безвідсотковими вкладками й позиками, тому що більшість фінансових операцій простих громадян України проводяться через державний Ощадний банк, що має фіксовані відсоткові ставки. А, згідно Корану, відсотки (ріба) заборонено “...Аллах дозволив торгівлю та заборонив рист (відсотки). Знищує Аллах рист і зрощує милостиню ... Ви, що увірували! Бійтесь Аллаха і залиште те що залишилось від росту, якщо ви є віруючі”. (Коран 2: 275-278) Тому мусульмани України, не маючи змоги користуватися ісламськими банками, у більшості випадків віддають відсотки на добродійність.

Про нормалізацію релігійного життя мусульман свідчить поява можливості для здійснення хаджу – паломництва до Мекки і Медіни. Від початку 90-х років у хаджі побувало близько 500 осіб з України.¹⁹⁶ Але останнім часом викликає також занепокоєння ситуація, що складається навколо паломництва віруючих мусульман України до мусульманських святинь у Королівстві Саудівська Аравія (КСА). Вище державне і духовне керівництво Королівства дотримується вибіркового підходу при визначенні пільгових турів для паломників з України. Пріоритети в цьому надаються лише мусульманським кримськотатарським угрупованням, які підтримують зміст і спрямованість доктрин мусульманських центрів цієї країни. Таким чином, паломництво мусульман стає інструментом значного впливу на релігійно-політичну орієнтацію віруючих мусульман особливо кримського регіону, які щорічно складають понад 80 відсотків від загальної кількості паломників з України.¹⁹⁷

Поява мусульманських політичних об'єднань свідчить про зростання рівня активності мусульман країни. Партія мусульман України (1997 рік) свою діяльність будувала, виходячи з норм і положень Конституції України. Її було створено напередодні виборів до Верховної Ради. Зважаючи на кількість мусульман, партія передбачала бути багаточисельною. Проте мусульмани Криму її не підтримали. Як зазначив голова Меджлису кримськотатарського народу Мустафа Джемільов, “релігія не повинна

¹⁹⁵ Там само.

¹⁹⁶ Кирюшко М.І., Бойцова О.Є. Іслам в Криму: релігійно-національна самоідентифікація кримськотатарського народу – С.212.

¹⁹⁷ Здіорук С.І. Україна, іслам, Європа: сучасний світовий контекст (порівняльний аналіз суспільних і державних орієнтацій мусульман) // Іслам і євроінтеграція: проблеми і перспективи.- Українське релігієзнавство.- 2006.- №37.- с.112.

змішуватись з політикою»¹⁹⁸ Діяльність партії була активною, але вона не увійшла до Парламенту. В 2005 році ПМУ оголосила про саморозпуск і увійшла до складу Партії регіонів. На нашу думку, мусульманам України необхідно звернутись до європейської політичної практики, де відсутні мусульманські політичні об'єднання, натомість відбувається лобіювання мусульманських інтересів членами тих чи інших партій. Прикладом того є діяльність народних депутатів України Рефата Чубарова та Мустафи Джемільова.

Також однією з проблем ісламу України можна вважати мізерну кількість ісламських програм на телебаченні й радіо. У Криму працює кримськотатарський телеканал АТР, але поки що його робота дещо обмежена. Основною проблемою є кадри.¹⁹⁹ Кожну неділю в ранці на каналі УТР виходить програма «Мінарет» та розпочинає свою роботу в Україні саудівський телеканал «Мекка». Наявність таких каналів надасть можливість розкрити духовно-етнічні, гуманістичні цінності ісламу, викрити штучно створені міфи про іслам, відокремити поняття екстремізм і тероризм від релігії.²⁰⁰ Протягом довгого часу в Україні не існувало мусульманських газет.

Таким чином, у даній статті ми означили основні проблеми, з якими стикаються мусульмани України у повсякденному житті. Але проблем, звісно, набагато більше, і вирішуватись вони будуть не один рік. Причиною цього є відсутність програм, які забезпечували б потреби мусульманського населення України. Наприклад, питання появи ісламського банку в Україні – розвитку ісламського банкінгу, необхідні зміни в українському законодавстві. Але все це – процес довготривалий. Більшість проблем ісламської умми пов'язані між собою. Так, відсутність освічених імамів призводить до необізнаності у своїй вірі українських мусульман, а низький рівень знань з ісламу використовують для свого поширення ваххабіти, хабашити тощо. Відсутність телепередач, газет з мусульманської тематики веде до неадекватного сприйняття мусульман пересічними громадянами та навішування ярликів на іслам в ЗМІ.

¹⁹⁸ Шульгач Т. Партія мусульман буде боротися за владу під час виборів // День.- 1997.- №138.- С.5.

¹⁹⁹ Мусульмани України //Релігійна панорама.- №8-9.- 2006.- С.19.

²⁰⁰ Там само.- №8-9.- 2007.- С.21.

5

ІСТОРІЯ СУСПІЛЬНОЇ
І БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

П.Ямчук (м. Одеса)

РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ ДОМІНАНТИ
ОПОВІДАННЯ ПРО ПОТОПАЮЧИХ ПЕТРА МОГИЛИ
ТА СЕРЕДНЬОВІЧНО-БАРОКОВИЙ КОНТЕКСТ

Постать Петра Могили, різні аспекти його життя й діяльності, як і епоха, що називається його іменем, вже давно стали предметом вивчення численних вчених, всебічного та прискіпливого дослідження. Достатньо згадати праці М.Грушевського, А.Жуковського, В.Климова, А.Колодного, В.Нічик, О.Сарапіна, Л.Филипович та В.Шевченка, в яких ґрунтовно й докладно вивчається феномен митрополита, його духовно-релігійна домінанта, вплив спадщини П.Могили на минуле й сьогодення. І все ж не можна вести мову про вичерпаність даної теми, адже така невичерпність диктується самим універсумом його багатоаспектної діяльності. Саме це зумовлює *актуальність* пропонованої статті. А це, своєю чергою, викликає роздуми про потребу наукового новаторського осмислення релігійної філософії як константної основи мислення Петра Могили, що, зокрема, знайшла відображення у його «Записній книжці», яка й досі є маловивченим явищем української духовної культури, адже вперше побачила світ в друкованому вигляді лише у 1995 році, через більш ніж 60 років після її віднайдення М.Грушевським. Дана праця, як і всі оповідання на духовно-релігійну тематику, що її складають, є невіддільною частиною усїєї релігійно-філософської спадщини митрополита.

Міркування про релігійну філософію як концептуальну основу образного мислення Петра Могили, що знайшла своє відображення у «Записній книжці», нам би хотілося розпочати з аналітичних спостережень, що містяться у колективній монографії «Феномен Петра Могили», виданій 1996 року провідними українськими та діаспорними релігієзнавцями – дослідниками духовно-інтелектуального універсуму митрополита. Так, у підготованому В.М. Нічик розділові «Требник» Петра Могили в контексті його церковної й культурної діяльності» зазначається: «За своїм змістом «Требник» був закономірною та необхідною ланкою серед інших творів Могили, в яких він намагався дати українському народові та його церкві єдиний канон..., єдине світоглядно-філософське розуміння Бога, світу, людини, моральних та естетичних цінностей» (Нічик В.М. «Требник» Петра Могили в контексті його церковної та культурницької діяльності// Феномен Петра Могили. Колективна монографія.- К., 1996. - С.126) Адже, як нам здається, тими ж самими духовно-